

MALMÖ TINGSRÄTT

REMISSYTTRANDE

Dnr 373-20

2020-11-02

Justitiedepartementet

Straffrättsenheten

103 33 Stockholm

Remissyttrande avseende promemoria med utkast till lagrådsremiss Slopad straffrabatt för unga myndiga vid allvarlig brottslighet (Ju2020/02657/L5)

Inledning

I betänkandet Slopad straffrabatt för unga myndiga (SOU 2018:85) föreslogs att bestämmelsen om ungdomsreduktion i 29 kap. 7 § brottsbalken inte längre ska tillämpas i fråga om den som fyllt 18 år vid brottet. Till följd av hur utredningsdirektiven utformats innehöll betänkandet inte några överväganden i frågan om en sådan lagändring var lämplig. Ett flertal remissinstanser, däribland Malmö tingsrätt, påtalade i remissvar att detta medförde att det kunde ifrågasättas om grundlagens beredningskrav skulle komma att vara uppfyllt, i fråga om lagförslag grundade på betänkandet. Den nu remitterade promemorian innehåller vissa överväganden angående de skäl som talar för ungdomsreduktion och de förhållanden som talar för dess avskaffande. Med det underlag som härigenom tillkommit finns det enligt tingsrätten inte längre skäl att ifrågasätta att beredningskravet uppfyllts.

Den straffrättsliga särbehandlingen av unga myndiga lagöverträdare bör förändras (Avsnitt 4.4.2)

I promemorian anges att den nuvarande regleringen kan leda till att reaktionen på allvarliga brottslighet som begås av personer som fyllt 18 men inte 21 år blir alltför begränsad och inte står i proportion till brottets allvar. Mot den bakgrunden anges att det finns ett behov av förändringar av regelverket i syfte att säkerställa att brottets svårhet i högre grad än tidigare är styrande för påföljdsbestämningen. Tingsrätten har ingen invändning mot den bedömningen.

Ungdomsreduktionen slopas vid straffmätning för allvarliga brott med ett minimistraff på fängelse ett år (Avsnitt 5.1)

Metoden för avgränsning av de allvarliga brott där ungdomsreduktion inte ska gälla

I promemorian framhålls (s. 26) att det är viktigt att en förändring leder till en förutsebar rättstillämpning, där lika fall behandlas lika. Ändringarna ska inte leda till att påföljdssystemet uppfattas som orättvist eller godtyckligt. Därefter beskrivs ett antal tänkbara metoder för att avgränsa de allvarliga brott som ska undantas från tillämpning av bestämmelsen om ungdomsreduktion. Tingsrätten instämmer i bedömningen att det finns betydande svårigheter med metoder som skulle innefatta ett rekvisit med koppling till organiserad brottslighet m.m, en brottskatalog eller som skulle anknyta till den samlade brottslighetens straffvärde.

Även den i promemorian förordade modellen, där undantaget från bestämmelsen om ungdomsreduktion knyts till det lägsta föreskrivna straffet för ett visst brott, har dock tydliga nackdelar. Promemorian saknar överväganden kring de förhållanden som gör den metoden mindre lämplig.

Den föreslagna modellen kommer i många fall att leda till att lika straffvärda gärningar inte behandlas lika. Till exempel kommer den 18-åring som döms för rån, med ett straffvärde om ett år, få ett dubbelt så långt straff som den som döms för en allvarlig, men inte grov, misshandel med samma straffvärde. Ett sådant utfall kan med rätta beskrivas som orättvist och godtyckligt.

Proportionalitetsprincipen vid straffmätning innebär inte bara att gärningar som är lika straffvärda ska föranleda samma straff, utan även att när det endast skiljer lite i

straffvärde mellan två gärningar, så ska skillnaden i straffrättslig reaktion vara liten. Den föreslagna modellen kommer inte uppnå detta, eftersom det kommer uppstå mycket påtagliga tröskeeffekter knutna till brottsrubriceringen. Skillnaden i utfall mellan en 18-åring som gör sig skyldig till ett grovt narkotikabrott med ett straffvärde på två års fängelse och en annan som gör sig skyldig till ett narkotikabrott av normalgraden med straffvärde på ett år och nio månader, kommer med den valda metoden att bli oproportionerligt stor.

Frågan om huruvida de beskrivna negativa effekterna är godtagbara, i relation till syftet att uppnå en mer kraftfull reaktion på allvarliga brott som begås av personer som fyllt 18 år, är ett i huvudsak rättspolitiskt ställningstagande. Mot den bakgrunden lämnar tingsrätten förslaget till val av avgränsningsmetod utan erinran.

Nivån på minimistraffet

I promemorian görs bedömningen att undantaget från tillämpning av ungdomsreduktionen bör gälla för brott som rubriceras som rån och att det minimistraff som ska användas för avgränsningen därför måste vara fängelse ett år. Till grund för den bedömningen synes ligga uppfattningen att rån utgör ett så kallat strategiskt brott (s. 19).

Tingsrätten vill framhålla att gärningar som rubriceras som rån kan se mycket olika ut. Personrån begångna av personer som inte fyllt 21 år torde inte sällan vara impulshandlingar där gärningsmannens bristande mognad spelar in. Vidare noterar tingsrätten att det föreslagna brottet inbrottsstöld (se lagrådsremiss den 24 september 2020) kommer ha en sådan straffskala att även det undantas från tillämpning av ungdomsreduktion. Inbrott i fritidsbostäder som begås av unga myndiga torde ofta ha samband med bristande mognad och omdömesförmåga. I fråga om sådana gärningar kan det hävdas att skälen för en strängare påföljd inte väger särskilt tungt.

Mot den angivna bakgrunden anser tingsrätten att det bör övervägas om inte fängelse ett år och sex månader är en lämpligare utgångspunkt för undantagsregeln. Tingsrätten avstyrker dock inte promemorians förslag.

Försök, förberedelse, stämpling och underlåtenhet att avslöja brott

I promemorian föreslås att även försök, förberedelse och stämpling till samt underlåtenhet att avslöja brott med ett minimistraff om fängelse ett år ska undantas från ungdomsreduktionen.

Gärningar som rubriceras som försök ligger ofta nära fullbordanstillpunkten. Straffvärdet av försöksbrott är därmed nära straffvärdet av fullbordade brott. Tingsrätten tillstyrker därför att även försök till brott omfattas av undantagsregeln.

När det gäller gärningar som rubriceras som förberedelse och stämpling förhåller det sig annorlunda. Sådana gärningar ligger långt från fullbordanstillpunkten, vilket avspeglar sig i de särskilda straffskalor som gäller för gärningarna. Av Högsta domstolens avgörande den 23 september 2020 i mål B 1371-20 framgår att en utgångspunkt kan vara att straffvärdet av ett förberedelsebrott uppgår till en tredjedel av det fullbordade brottets straffvärde. Det innebär att förberedelse och stämpling till brott med ett minimistraff om fängelse ett år inte utgör brott av det allvarliga slag som undantaget från ungdomsreduktionen, enligt promemorians överväganden, bör träffa. För att undantaget ska omfatta de allvarligaste förberedelsegärningarna m.m. förordar tingsrätten att detta ska gälla förberedelse och stämpling till samt underlåtenhet att avslöja brott för vilka det inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse fyra år.

Tillämpningsfrågor som bör klargöras i det fortsatta lagstiftningsarbetet

För vissa brott som har ett minimistraff som överstiger fängelse ett år finns det särskilda straffskalor, utan egen rubricering, för mindre grova brott. Exempel på sådana brott är människorov, olaga frihetsberövande och våldtäkt. Det bör klargöras huruvida brott som har en särskild straffskala för mindre grova fall, med ett lägre minimistraff än fängelse ett år, omfattas av undantagsregeln. Det bör också klargöras om ungdomsreduktion i så fall ska tillämpas på gärningar där straff utmätts enligt den särskilda straffskalan för mindre allvarliga brott.

Som det framhålls i promemorian har brott genom anstiftan och medhjälp samma straffskala som den som gäller för gärningsmannen. Av 23 kap. 5 § brottsbalken framgår det dock att om någon medverkat till brott i mindre mån, så kan straffet för

honom sätts under den tillämpliga straffskalans minimistraff. Det bör klargöras hur undantaget från ungdomsreduktionen ska tillämpas i ett fall där någon medverkat i mindre mån till exempelvis en grov misshandel, och straffvärdet av medhjälparens gärning understiger fängelse ett år.

Det kommer vara vanligt förekommande att personer mellan 18 och 20 år i samma rättegång döms för dels brott med ett högre minimistraff än fängelse ett år, dels brott med lägre minimistraff än så. Det bör klargöras om ungdomsreduktion, i ett sådant fall, ska tillämpas i fråga om de brott som har ett straffvärde som understiger fängelse ett år.

Fortsatta möjligheter att beakta den tilltalades ålder vid straffmätningen för allvarlig brottslighet

Som framhålls i Ungdomsreduktionsutredningens betänkande kommer tillämpningen av bestämmelsen i 29 kap. 3 § första stycket 3 brottsbalken i ett annat läge om den generella ungdomsreduktionen tas bort. När en person som fyllt 18 år döms för ett brott för vilket det inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i ett år kommer han, enligt de nu föreslagna bestämmelserna, inte omfattas av någon generell ungdomsreduktion. Vid prövningen av huruvida gärningen har samband med hans bristande utveckling m.m. kommer det då inte finnas skäl att endast jämföra honom med andra i samma ålder, utan jämförelsen ska göras med hela kollektivet av vuxna personer som inte är föremål för någon generell särbehandling. Tingsrätten instämmer alltså inte i promemorians bedömning (s. 30n) i det avseendet. Personer som inte fyllt 21 år har i allmänhet inte fullt utvecklad förmåga till självkontroll, vilket visar sig i att de är benägna att underskatta grader av risk och mer benägna att söka spänning (se betänkandet avsnitt 6.3.2). Mot den bakgrunden kommer bestämmelsen i 29 kap. 3 § första stycket 3 brottsbalken att vara tillämplig i många fall när personer som inte fyllt 21 år döms för allvarlig brottslighet. Som anges i betänkandet (s. 275) kommer utredning om den enskilde gärningsmannens mognad att få större betydelse i processerna.

Inga särskilda bestämmelsen om straffmaximum (Avsnitt 5.2)

Tingsrätten tillstyrker förslaget att det för brott som någon begått efter han fyllt 18 år ska vara möjligt att döma till livstids fängelse.

Tingsrätten avstyrker dock förslaget att det högsta angivna straffet i bestämmelsen i 29 kap 7 § andra stycket brottsbalken inte ändras, när bestämmelsen inskränks till att endast gälla de som inte fyllt 18 år. Utformningen av lagtexten i promemorian innebär att det faktiska straffmätningstrymmet i fråga om de som inte fyllt 18 år vidgas kraftigt. Högsta domstolen har i åtskilliga avgöranden, vid tolkning av bestämmelser om straffmätning och påföljdsval, pekat på att sådana bestämmelser måste sättas i sitt sammanhang och ses i ljuset av att påföljdssystemet som helhet ska vara logiskt och funktionellt sammanhängande. För att uppnå logik i systemet och säkerställa att tillämpningen av ungdomsreduktionen vid brott som begås av lagöverträdare under 18 år inte påverkas, bör det högsta straff som kan dömas ut för den som inte fyllt 18 år, i enlighet med Ungdomsreduktionsutredningens förslag, anges till fängelse 9 år.

Ingen särbehandling vid påföljdsvalet (Avsnitt 5.3)

I promemorian föreslås att det inte bör krävas särskilda skäl för att döma någon som begått brott efter det att han fyllt 18 år till fängelse. Förslaget motiveras av att det är angeläget att förslagen avseende avskaffad ungdomsreduktion vid allvarliga brott får fullt genomslag. Promemorian innehåller inte någon beskrivning av varför det skulle vara önskvärt att personer som fyllt 18 men inte 21 år i större utsträckning än nu döms till fängelse för brott med låga straffvärden men högt artvärde, så som grovt rattfylleri, hot eller våld mot tjänsteman och narkotikabrott. Den föreslagna ändringen går enligt tingsrätten längre än vad som påkallat för att uppnå det angivna syftet.

Tingsrätten avstyrker alltså förslaget. Tingsrätten förespråkar i stället att det inte ska krävas särskilda skäl för fängelse när någon som fyllt 18 år döms för brott för vilket det inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse ett (eller 1,5) år.

Tingsrätten har ingen erinran mot förslaget att de särskilda ungdomspåföljderna ska vara förbehållna personer som inte fyllt 18 år vid tidpunkten för brottet.

Särbehandlingen av unga myndiga lagöverträdare i rättegången slopas inte (Avsnitt 7)

Tingsrätten avstyrker bedömningen att regler om särbehandling i rättegången ska behållas för personer som fyllt 18 år. Om promemorians förslag till ändrade regler vid påföljdsvalet genomförs, saknar bestämmelserna helt berättigande i de fallen. Tingsrätten vill också särskilt peka på att Justitieombudsmannen i tillsynsärenden gett uttryck för att det finns skäl att avskaffa regeln om koncentration av ungdomsmålen till särskilt utsedda domare (se JO:s ämbetsberättelse 2016/17 s. 83).

Lagtexten

I förslaget till nytt tredje stycke i 29 kap. 7 § brottsbalken anges att första stycket inte gäller vid straffmätning...om det för brottet är föreskrivet fängelse i lägst ett år eller mer. Förslaget är språkligt oklart, eftersom det inte framgår att ordet "lägst" är hänförligt till minimistraffet i brottets straffskala. Tingsrätten förespråkar i första hand att bestämmelsen utformas efter förebild av regleringen i 24 kap. 1 § andra stycket rättegångsbalken. Om den formuleringen anses alltför omodern förordas följande formulering.

Första stycket gäller inte vid straffmätning...om det lägsta straff som är föreskrivet för brottet uppgår till fängelse ett år eller mer..

I handläggningen av detta ärende har tillförordnade lagmannen Lennart Strinäs, chefsrådmännen Dag Cohen, Anna Täcklind och Ylva Teurneau, tillförordnade chefsrådmannen Ann-Louise Roos samt rådmännen Niklas Ljunggren och Jacob Heister deltagit.

Lennart Strinäs